

that Western Ukrainian educators constantly took care of the problems of school development, which resulted in Ukrainian studies in correspondence with the purpose and content of education.

The article finds that the preservation and development of the Ukrainian national school was facilitated by the expansion of the network of private educational institutions, including private gymnasiums.

The studied historical and pedagogical research allowed to single out the conditions for the preservation of the Ukrainian school, to focus on the features of the courses in the schools of Western Ukraine in the early twentieth century, which had a great impact on its Ukrainization.

The author emphasizes the need to study the research dedicated to the problems of Ukrainization of the school at that time for the sake of detailed scientific study, extrapolation of experience in modern schooling.

Key words: Western Ukraine, national school, Ukrainization, nationalization, school education, Ukrainian language.

Дата надходження статті: 17.12 2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Стражнікова І. В.

УДК 373.2.011.3-51:378.046-021.68 (477)

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi47.178>

Швед Г. В.*,

orcid.org/0000-0002-7931-885X

СТАНОВЛЕННЯ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (50-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

Статтю присвячено висвітленню історико-педагогічного аспекту особливостей становлення підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної освіти України. Виявлено чинники, які сприяли початку становлення системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників дитячих садків на початку 50-тих років ХХ століття. Схарактеризовано основні події означеного періоду, впродовж якого відбувалося накопичення досвіду підвищення кваліфікації та становлення змісту післядипломної освіти.

Визначено, що у досліджуваний період задля забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних працівників дитячих садків України органи народної освіти спрямовували свою увагу на виконання директив і вказівок Міністерства освіти УРСР.

Установлено, що центром підвищення кваліфікації були кабінети дошкільного виховання при обласних інститутах удосконалення кваліфікації вчителів. Основними формами професійного розвитку педагогічних працівників була курсова та семінарська перепідготовка, а також методичні об'єднання, науково-практичні конференції, вивчення, узагальнення і поширення передового досвіду, консультації з питань виховної роботи з дітьми.

Під час теоретичних та практичних занять на курсах підвищення кваліфікації висвітлювалися питання, необхідні як для організації роботи закладу дошкільної освіти, так і особливості організації роботи з дітьми дошкільного віку. Серед лекторів були працівники педагогічного та сільськогосподарського інститутів, працівники обласного відділу народної освіти, інституту удосконалення кваліфікації учителів, а також кращі викладачі педагогічних училищ та вчителі шкіл міста.

Перспективи наступних наукових пошуків полягають у вивченні питання практичного використання матеріалів дослідження в сучасній післядипломній освіті щодо організації підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної освіти.

Ключові слова: післядипломна освіта, перепідготовка, педагогічні працівники закладів дошкільної освіти, інститут удосконалення кваліфікації вчителів, форми підвищення кваліфікації.

*© Швед Г. В.

Постановка проблеми. Підвищення професійного рівня педагогів освітньої галузі було і залишається найбільш актуальним питанням у сфері освіти дорослих. На різних історичних етапах вимоги до професійного рівня педагогів визначаються з огляду на виклики, запити та реформи країни у певній освітній галузі. На початку 50-тих років ХХ століття підвищення кваліфікації педагогів відбувалось відповідно до прийнятих рішень з'їзду, постанов, законів, які передбачали сукупність професійних вимог, на які орієнтувалися обласні інститути підвищення кваліфікації вчителів. Сучасні ж реформи, орієнтовані на підготовку конкурентоспроможного фахівця та вимагають вибору найбільш дієвих форм організації процесу підвищення кваліфікації. Внаслідок цього виникає потреба в дослідженні історико-педагогічного аспекту особливостей становлення підвищення кваліфікації, зокрема педагогічних працівників закладів дошкільної освіти України.

Аналіз досліджень. Дослідження особливостей підвищення кваліфікації педагогічних працівників дошкільних установ України у 50-ті роки ХХ століття характеризуються обмеженістю та залишаються недостатньо вивченими. Особливості післядипломної педагогічної освіти розглядали у своїх працях І. Жорова (розвиток професіоналізму вчителів природничих дисциплін в системі післядипломної освіти), В. Примакова (післядипломна освіта вчителів початкових класів), Н. Протасова (функціонування системи післядипломної освіти). Тенденції розвитку післядипломної освіти педагогічних працівників закладів дошкільної освіти в Україні радянського і пострадянського періодів відображено в працях Л. Меленець (розвиток дошкільних закладів сільської місцевості), О. Самсонової (розвиток професіоналізму вихователів дошкільних закладів в системі післядипломної освіти), Ю. Сирової (питання методичної роботи в закладах дошкільної освіти), Л. Ходаковської (розвиток дошкільної освіти на Півдні України). Аналіз праць вищезазначених науковців дає підстави вважати, що заходи з підвищення фахової майстерності мали епізодичний та короткотривалий характер.

Метою статті є дослідження становлення післядипломної освіти педагогічних працівників закладів дошкільної освіти України 50-тих років ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. В результаті аналізу дисертаційних досліджень вітчизняних науковців та архівних джерел у галузі післядипломної педагогічної освіти маємо підстави стверджувати, що середина ХХ ст. характеризувалася інтенсифікацією розвитку мережі закладів дошкільної освіти, що пов'язано з виконанням народногосподарського плану країни. Значний вплив на становлення вітчизняної системи підвищення кваліфікації як складової післядипломної освіти простежується в ході виконання Постанови ЦК КП (б) У «Про заходи по розширенню мережі дошкільних закладів і родильних будинків Український РСР та поліпшення їх роботи» (1949 р.), Постанови Ради Міністрів УРСР «Про організацію в 1950 році сезонних дитячих ясел і дошкільних майданчиків у колгоспах УРСР» (1951 р.) та Постанови ЦК КП (б) У «Про заходи поліпшення роботи в дошкільних установах і установах охорони материнства і дитинства Української РСР» (1950 р). Прийняття цієї постанови спрямовувало увагу органів народної освіти на своєчасну допомогу колгоспам в організації сезонних колгоспних майданчиків, а також забезпечення методичного керівництва їх роботою та підготовку кадрів для них [1, арк. 123].

Ураховуючи наявність розгортання широкої мережі закладів дошкільної освіти Української РСР (близько 3 тис. дитячих садків, понад 20 тис. колгоспних майданчиків) системи Міністерства освіти та інших міністерств та відомств, а також те, що органи народної освіти повністю відповідали за стан виховної роботи і методичне керівництво дитячими закладами, у 1950 році було прийнято рішення про встановлення штатів методистів дошкільного виховання при обласних інститутах удосконалення кваліфікації учителів та міських методичних кабінетів (всього 31 штатна одиниця). Окрім того, у 9 областях на той час працювало 12 міських кабінетів дошкільного виховання, в яких

працювало 24 методисти [там само, арк. 141].

Визначною подією 1950 р. стало встановлення єдиної системи підвищення кваліфікації працівників народної освіти шляхом очно-заочної освіти. Згідно вищезазначеного Положення підвищення кваліфікації повинно було охопити дошкільних працівників із закінченою середньою освітою та досвідом роботи від 5 до 15 років. Положення про єдину систему підвищення кваліфікації передбачає, що основним місцем підвищення кваліфікації педагогів дошкільної галузі стають інститути удосконалення кваліфікації вчителів [там само, арк. 153].

Система очно-заочного навчання була розрахована на періодичне проходження річного циклу занять (один раз у 5 років) кожним дошкільним працівником. Річний цикл навчання розраховувався на 750 навчальних годин, з яких 600 годин – самостійна робота та 150 годин – курси підвищення кваліфікації. Самостійна робота передбачала вивчення ідейно-політичних, педагогічних і методичних питань у міжкурсовий період. Курсова підготовка здійснювалась за навчальним планом і програмами, розробленими Міністерством освіти Української РСР, до яких іноді вносили зміни з огляду на стан роботи закладів дошкільної освіти, труднощі у розв'язанні тих чи інших питань вихователями чи завідувачами [1; 3].

Для читання лекцій запрошувались працівники педагогічного та сільськогосподарського інститутів, працівники обласного відділу народної освіти, інституту удосконалення кваліфікації учителів, а також кращі викладачі педагогічних училищ та вчителі шкіл міста [4, арк. 244, 311, 356].

Аналіз навчальних планів початку 50-тих років для курсів підвищення кваліфікації вихователів та завідувачів засвідчує наявність у змісті освіти ідеологічної та спеціалізованої складової. На вивчення історії ВКП (б) відводилось 24 години, а ідеологічних питань – 4 години. До блоку дисциплін професійної спрямованості входили дошкільна педагогіка (25 годин), психологія (16 годин), дошкільна гігієна (8 годин), а також методики навчання і виховання дітей дошкільного віку (107 годин). Ці дані свідчать про те, що більша частина дисциплін була спрямована на підвищення фахового рівня педагогічних працівників. Маємо підкреслити, що однією зі складових навчального плану було проходження практики і складання екзаменів наприкінці курсів [там само, арк. 246].

У подальших навчальних планах відбувається розподіл годин на лекційні, семінарські і практичні заняття, що свідчить про формування вмінь застосовувати набуті теоретичні знання на практиці.

Очевидним є відсутність у навчальному плані курсової перепідготовки тем із питань керівництва закладом дошкільної освіти, хоча курси були розраховані не тільки на підвищення кваліфікації вихователів, але й завідувачів дитячими садками.

Публікації у педагогічній пресі зазначеного періоду свідчать, що однією з форм підвищення професійного рівня в міжкурсовий період були обласні, міські та міжрайонні семінари, які організовувалися кабінетами дошкільного виховання інститутів удосконалення кваліфікації учителів. Семінари носили як теоретичний, так і практичний характер, за тривалістю розрізняли: 1-2-денні, 3-5-денні та 10-15-денні семінари. Під час проведення їх розглядалися питання дошкільної педагогіки, методики дошкільного виховання, читалися лекції політичного та економічного характеру [3, с. 6].

Методичні об'єднання як один з видів підвищення кваліфікації організовувалися з урахуванням умов і особливостей роботи закладів дошкільної освіти, тому створювалися окремо для завідувачів, вихователів різних вікових груп та різних за комплектацією дитячих закладів. Кабінети дошкільного виховання встановлювали тісний зв'язок із керівниками таких методичних об'єднань шляхом листування, підбору відповідної літератури і розробок окремих тем. На базі інститутів підвищення кваліфікації вчителів двічі на рік відбувались обласні наради керівників методоб'єднань,

на яких підводилися підсумки та обговорення завдань подальшої роботи, а також проводилися семінари для підвищення кваліфікації таких керівників [5].

Для підвищення професійного рівня запровадили проведення Педагогічних читань, спрямованих на вивчення, узагальнення та розповсюдження кращого досвіду педагогічних працівників закладів дошкільної освіти. Зокрема, з матеріалів вивчення досвіду роботи завідувачки кабінетом дошкільного виховання Сталінського обласного інституту вдосконалення кваліфікації вчителів Ю. Соболевої можна прослідкувати систему виявлення кращого досвіду. Метою першого етапу було: 1) виявлення кращого досвіду, 2) аналіз зібраного матеріалу, 3) оцінка досвіду та пропозиція його узагальнення, 4) складання плану узагальнення. Другий етап передбачав: 1) рекомендацію тематики для поглибленої роботи та бібліографії, 2) складання орієнтовного плану для розробки певної теми, 3) методичні вказівки щодо збору матеріалу та узагальнення досвіду, 4) проведення тематичної консультації для вихователів, 5) організація перевірки отриманих даних, 6) рецензування матеріалів досвіду, 7) редагування доповіді (статті чи іншого матеріалу) [6, с. 19-20].

Науково-практичні конференції та педагогічні читання у ті часи були присвячені, в основному, питанням дошкільного виховання комуністичної моралі, навчання рідної мови та фізичного виховання дітей.

Так, у 1951 році на методичних об'єднаннях висвітлювалися питання навчання дітей мови, у 1952 році – питання фізичного виховання (загартовування дитячого організму), у 1954 році – організація життя дітей та питання поведінки, у 1955 – трудове виховання, у 1956 – ознайомлення дітей з природою [там само, с. 20].

Своєрідною складовою підвищення фахового рівня знань були різноманітні форми політичного навчання, яким було охоплено більшу частину дошкільних працівників, унаслідок чого визначали підвищення ідейного та теоретичного рівня знань. Педагоги вивчали у гуртках Короткий курс історії ВКП (б), в університетах марксизму-ленінізму і самостійно ознайомлювалися з марксистсько-ленінською теорією, з біографіями В. Леніна та Й. Сталіна [2, арк. 125].

Висновки. Аналіз становлення післядипломної освіти педагогічних працівників закладів дошкільної освіти України середини ХХ століття засвідчує, що робота інститутів підвищення кваліфікації вчителів регламентувалась державними документами щодо підвищення професійного рівня. У ході дослідження визначено основні форми підвищення кваліфікації: курсова перепідготовка, різні види семінарів, методичні об'єднання, Педагогічні читання, науково-практичні конференції, а також різноманітні форми політичного навчання. Питання, які розглядалися, були актуальними для дошкільної галузі освіти досліджуваного періоду.

Серед досягнень періоду становлення післядипломної системи педагогів дошкільної сфери було окреслення форм і методів роботи, спрямованих на підвищення професійного рівня, які є актуальними й сьогодні. Зміст післядипломної освіти зазначеного історичного періоду варіювався відповідно до соціально-економічного розвитку країни. Певний сумнів викликає доцільність розгляду питань політичного та ідеологічного характеру, зокрема вплив їх на підвищення кваліфікації педагогічних працівників дошкільної галузі вимагає критичної переоцінки.

Проведений аналіз не висвітлює усі особливості досліджуваного питання і засвідчує необхідність більш детального вивчення історичного аспекту з метою використання кращого досвіду в сучасній системі післядипломної освіти.

Список використаних джерел:

1. Доповідні записки до Ради Міністерства та ЦК КПУ по дошкільному вихованню. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України)*. Ф. 166. Оп. 15. Спр. 867. Арк. 123, 141, 153.
2. Доповідні записки до Ради Міністерства та ЦК КПУ по дошкільному вихованню. *ЦДАВО України*. Ф. 166. Оп. 15. Спр. 1038. Арк. 125.

3. Євтухов Г. Підвищувати педагогічну кваліфікацію працівників дитячих садків. *Дошкільне виховання*. 1956. № 11. С. 5–8.
4. Материалы месячных курсов по повышению квалификации учителей, пионервожатых и воспитателей детских садов (планы, программа, тематика и т.д.). *Державний архів Херсонської області*. Ф. 2419. Оп. 1. Спр. 66. Арк. 244, 246, 311, 356.
5. Полянська Ф. Керівництво роботою методичних об'єднань. *Дошкільне виховання*. 1957. № 12. С. 23–26.
6. Соболева Ю. Вивчення, узагальнення і поширення педагогічного досвіду дитячих садків. *Дошкільне виховання*. 1957. № 12. С. 17–23.

References:

1. Dopovidni zapysky do Rady Ministerstva ta TsK KPU po doshkilnomu vykhovanni [Reports to the Council of the Ministry and Central Committee of the Communist Party of Ukraine (CC CPU) for preschool education] (Fund 166. Inventory 15. File 867). Central Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
2. Dopovidni zapysky do Rady Ministerstva ta TsK KPU po doshkilnomu vykhovanni [Reports to the Council of the Ministry and Central Committee of the Communist Party of Ukraine (CC CPU) for preschool education] (Fund 166. Inventory 15. File 1038). Central Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
3. Yevtukhov, H. (1956). Pidvyshchuvaty pedahohichnu kvalifikatsiiu pratsivnykiv dytiachykh sadkiv [To improve the pedagogical qualification of kindergarten staff]. *Doshkilne vykhovannia*, 11, 5–8 [in Ukrainian].
4. Materialy mesiachnykh kursov po povysheniiu kvalifikatsii uchitelei, pionervozhatykh i vospitatelei detskikh sadov (plany, programma, tematika i t.d.) [Materials of monthly advanced training courses for teachers, pioneer leaders and kindergarten teachers (plans, training program, topics, etc.)] (Fund 2419. Inventory 1. File 66). State Archive of Kherson Region, Kherson [in Russian].
5. Polianska, F. (1957). Kerivnytstvo robotoiu metodychnykh obiednan [Management of methodological associations]. *Doshkilne vykhovannia*, 12, 23–26 [in Ukrainian].
6. Sobolieva, Yu. (1957). Vyvchennia, uzahalnennia i poshyrennia pedahohichnoho dosvidu dytiachykh sadkiv [Study, generalization and dissemination of pedagogical experience of kindergartens]. *Doshkilne vykhovannia*, 12, 17–23 [in Ukrainian].

Shved H. V.,

orcid.org/0000-0002-7931-885X

POSTGRADUATE EDUCATION DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL WORKERS IN PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE (50S OF THE XX CENTURY)

The article is devoted to the historical and pedagogical peculiarities of pedagogical workers of the advanced training in preschool education institutions of Ukraine. The factors that contributed to the beginning of the advanced training system of kindergartens in the early 50s of the XX century were identified. The main events of this period are characterized, during which there was an accumulation of experience in advanced training and the content formation of postgraduate education.

It is determined that in the study period in order to ensure the pedagogical workers of the advanced training in kindergartens of Ukraine, public education authorities focused on the implementation of directives and instructions of the Ministry of Education of the USSR.

It was established that the center of advanced training were the offices of preschool education at the regional institutes of teacher training. The main forms of professional development of teachers were course and seminar retraining, as well as methodological associations, scientific and practical conferences, study, generalization and dissemination of best practices, consultations on educational work with children.

During the theoretical and practical classes at the advanced training courses the issues necessary for the organization of the preschool institution work and the peculiarities of the organization of work with preschool children were covered.

Workers of pedagogical and agricultural institutes, workers of the regional department of public education, the institute of teacher training as well as the best teachers of pedagogical schools and teachers of schools in the city were among the lecturers.

Key words: postgraduate education, retraining, pedagogical workers of preschool education institutions, institute of improving teacher training, forms of advanced training.

Дата надходження статті: 14.12 2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Данилюк С. С.

УДК 373.3.091.12"195"

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi47.179>

Шугай Я. М.,*

orcid.org/0000-0002-2325-6303

Луїнович С. М.,*

orcid.org/0000-0002-6185-470X

ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ (50-ТІ РР. ХХ СТ.)

Статтю присвячено актуальній темі сучасної освіти, а саме виховній діяльності учителя початкових класів у 50-х рр. ХХ ст.

Проаналізовано основні вектори розвитку освіти в Україні, зокрема початкової, шляхом вивчення першоджерел окресленого часового проміжку. З'ясовано, що в той час в Україні освіта в глобальному значенні та вчителі початкових класів були одними з важливих важелів управління людською свідомістю та становлення світогляду майбутніх будівників комунізму. Визначено, що однією з умов переходу від соціалізму до комунізму досліджуваного періоду вважалося культурне зростання суспільства та забезпечення всебічного розвитку всіх членів громади, їхніх розумових і фізичних здібностей. Однак, поряд з оволодінням основами наук, перед державою постало завдання забезпечення політехнічної підготовки молоді та виховання її в дусі комуністичної моралі, розвиток фізичних та художніх нахилів.

Розкрито основні напрями виховної діяльності вчителя початкової школи з молодшими школярами (фізичне, естетичне, трудове виховання). Акцентовано, що широкого розповсюдження набула робота з батьківським колективом та співпраця з комсомольськими та піонерськими організаціями. Відзначено активне залучення до освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами та обов'язкове врахування індивідуальних особливостей дітей при плануванні виховної діяльності.

Зроблено висновки, що напруженість та відповідальність в роботі вчителя початкових класів була надзвичайно високою. Адже, крім основної діяльності в школі, вчитель мав забезпечити та урізноманітнити заняття зі школярами в позанавчальний час. Такий темп роботи значно зменшував ефективність роботи вчителя та емоційну причетність до виховної діяльності.

Ключові слова: вчитель початкових класів, початкова школа, напрями виховання, післявоєнний час, організація учнів, робота з батьками, напрями виховання.

Постановка проблеми. *Однією з ключових компетентностей Нової української школи за вимогами Державного стандарту початкової освіти є навчання впродовж всього життя. Адже цей аспект є безумовно актуальним на сучасному етапі перебудови української освіти та інтеграції до європейської освітньої спільноти.*

Зміст зазначеної компетентності зосереджено на таких ключових моментах, як «здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок,

*© Шугай Я. М.

*© Луїнович С. М.